

BÄRA
ELLER
BRISTA

OLOV SVEDELID

SAGA
EGMONT

BÄRA ELLER BRISTA

OLOV SVEDELID

Olov Svedelid

Bära eller brista

SAGA Egmont

Bära eller brista

Omslagsfoto: Shutterstock

Copyright © 1993, 2020 Olov Svedelid och SAGA Egmont

All rights reserved

ISBN: 9788726411355

1. E-boksutgåva, 2020

Format: EPUB 2.0

Denna bok är skyddad av upphovsrätten. Kopiering för annat än personligt bruk får enbart ske efter överenskommelse med Saga samt med författaren.

1

De kunde höra harskramlorna som bönderna använde för att jaga upp villebråd med. Nu var det de som var villebråden, de som jagades. Också hästar hördes gnägga på avstånd, men avståndet hade krympt och Bengt förstod att en trupp soldater hjälpte bönderna i jakten.

— Far, åt vilket håll ligger lägret? frågade han. Jag har blivit alldeles vill.

Far såg sig prövande om och nickade sedan mot ett par låga kullar.

— Däråt. Vi har rört oss i en halvcirkel.

Då var det så, far hade gott lokalsinne. De tre korna som de drev med sig var bundna vid varandra med rep om halsarna och de verkade dra ner takten med avsikt, de var magra och utmärglade men tycktes föredra att stanna i polska bönders ladugårdar hellre än att föras till svenskarnas läger. Inte så underligt kanske. Där skulle deras öde bli att slaktas.

En blek vintersol bakom tunna grå moln lyste matt upp ett fruset enahanda landskap och Bengt tänkte att överallt såg det likadant ut, glesa skogar, träsk och moras. Hur många mil hade de traskat fram och tillbaka i detta eländiga land? De gick inte att räkna. Över ett och ett halvt år måste det vara som de varit i Polen och det kändes som evigheters evighet. Först hade de varit herrarna. Nu var de på flykt undan ideliga attacker.

— Fördömda koskrälle! utbrast far och snärtade till krittret med repänden. Se till att du får fart på benen!

Far såg orolig ut och det var så ovanligt att Bengt blev ängslig. Han var van vid att känna sig helt trygg i fars närhet, där han var kunde inget ont hända. I trossen fick man se ut hur man ville och far hade ett par ryska läderstövlar, ett par tyska byxor, en vadderad polsk rock och en finsk karpus dragen över huvudet, en sorts spetsig mössa med lappar att dra ner över öronen. Sådana fanns av många olika slag och Bengt hade också en som egentligen var för stor men den värmdde i den förlamande kölden. Det hade varit tö i en vecka, men så hade kylan knäppt till igen, den förfärliga kylan som inte gick att undkomma. Det var far som drog i repet och Bengts uppgift var att hålla sig bakom djuren och mana på dem.

— Tror inte far att vi lurade dom? Vi gick ju åt ett håll när dom såg oss lämna gårdarna men sedan gick vi åt tvärt motsatt håll? Som vi brukar göra.

Far kliade sig i det toviga och vildvuxna skägget.

— Man vet aldrig, muttrade han. Känner in i mörgeren att något är på tok.

Visst skulle de ha större möjligheter att undkomma om de släppte korna och sprang allt vad tygen höll mot lägret men det var det inte tal om. Deras uppgift var att skaffa föda, här hade de tre kor och som situationen var i ett härjat krigsland innebar djuren mat åt många hungriga soldater.

— Far, kan vi...

— Tyst!

Far höll upp handen och la huvudet på sned och lyssnade och Bengt gjorde likadant. Hundskall! De polska bönderna hade få hundar men det här skallet lät fientligt, vasst och genomskärande, en stor best som gärna skulle sätta tänderna i svenskt kött. Nu blev flykten värre. Bönder kunde man lura med undanmanövrar, men inte en hund som fått upp vittringen.

— Driv på! Vi har inte vår tid till det här priset.

Far drog till i repet och Bengt använde piken, ett kort skaft av trä med en vass spets av metall. Den bakersta kon skuttade till när den blev stucken och tog några halvspringande steg framåt. Bengt tänkte att förföljarna ändå säkert måste vara försiktiga. De visste ju inte om den svenska truppen fortfarande var med dem och ingen ville väl dra skott på sig i onödan.

Men det var den inte. Truppen hade dragit vidare för plundring på annat håll och lämnat trossfolket att ta hand om kreaturen. Hundskallet lät närmare och det var nog inte svårt att hålla vittringen i den tjälfrusna marken. Fick bönderna tag på dem var deras tid ute. För fiendesoldater kunde de ha ett värde vid utväxlingar, men bönderna med sina högafflar och klubbor skulle inte ge dem någon förskoning. Det fanns ingenting på denna jord som de polska bönderna hatade mer än den svenska armén.

— Jag tror att själva djävulen har flugit i dessa fördömda kriter! utbrast far.

Far ville inte lyssna men Bengt var säker på att korna bara var trötta. De hade stått inomhus i flera månader och knappt fått foder alls. Nu skulle de tvingas springa långa vägar över ojämn mark. De var ovana och krafterna var klena. Bengt visste själv att sommaren varit jämmerlig med missväxt som följd. Likadant hade det varit i Helsingland åtskilliga år även om den tiden kändes avlägsen som en gammal dröm.

De kom upp på kullen med korna. En mjuk slänt neråt ett slätt träskområde som den djupa tjälen gjort framkomlig och så ett par nya kullar klädda med några glesa, avlövide träd där de kala grenarna dystert avtecknade sig mot den grådisiga himlen. Marken var inte snötäckt och under köldskorpan syntes leran och grästuvorna. Hur länge sedan var det han sett solen på riktigt, som ett glödande gulrött

klot? Nu var det februari i onådens år 1657 och det måste ha varit i september senast. Därefter hade himlen varit grå i olika nyanser, lätt grå som i dag eller vresigt svartgrå, men alltid den sortens gråhet som tog bort alla färger och gjorde hela världen grå.

— Hur långt är det kvar, far?

— Kan inte vara långt. Bakom nästa kulle vet vi nog var vi är. Kanske vi kan se poster.

Hundskallet lät så nära nu att Bengt väntade att få se ett svart huvud dyka upp bakom dem när som helst. Han var säker på att den skulle vara svart, stor och svart och med dreglande käft. Och efter den bönderna med sina hötjugor och sitt hat. Även om polska soldater till häst var med skulle bönderna få göra som de ville med dem.

Bakom nästa kulle... De måste hinna dit. Bengt kände sig säker på att där fanns räddningen. Far hade antytt det och då kunde man lita på det. Svenska vaktposter med svenska musköter som kunde skjuta mot polackerna och få dem att förstå att det inte lönade sig att förfölja folk från svenska trossen. Bönderna kunde stå där och hytta med sina högafflar, men det svenska stålet bet för starkt för att de skulle våga trotsa det. Likadant var det med de polska soldaterna. Om svenskarna...

— Vad flinar du åt?

— Jag tänkte bara på att när dom svenska vaktposterna får syn på bondbassarna så...

— Här finns inget att flina åt. Vad vet jag om lägret syns bakom den här kullen eller nästa kulle eller nästa? Sätt fart på dom förjordade krittren istället för att flina som en byfåne. Använd piken!

Far sträckte på halsen och tittade ängsligt mot det håll varifrån hundskall och hästgnägg och harskramlor hördes. En lätt vind blåste upp och vinden förde med sig ljud från människor, hesa rop och skarpa befallningar. Bengt rös till.

Högafflarna med de långa, vassa järnklorna... Han hade sett många exempel på svenska soldater som kommit vid sidan av och som hittats med gaffelklorna rända tvärs genom kroppen och ibland till och med fastspretade på ett träd.

— Far sa ju att lägret...

— Är du dum i huvudet? Är det en idiot till son jag har fått? Vad jag tror är en sak och vad jag vet en helt annan. Sticker du inte koskrällena blir vi mat åt polska hundar.

Bengt stack och stack med piken och de tre korna råmade av smärta men det var hans och fars liv det gällde nu och man fick inte vara ömsint. Kornas ben var skakiga och de utmärglade kropparna hängde så att de skrupna juverna nästan släpade i marken. En av korna tog ett snedsteg och halkade på isen och föll tungt på sidan. Far rev sig förtvivlat i skägget.

— Vi måste få upp kouslingen!

Tillsammans försökte de baxa upp djuret men det hjälpte inte till själv trots att Bengt stack den med piken. De stora ögonen uttryckte smärta och rädsla och ur halsen kom ett tunt råmande som lät som ett skrik på hjälp.

— Jag tror att kosatan har brutit benet.

Han kände utmed benet och från knäleden hängde underbenet slappt från fars hand. Far behövde inte ge Bengt order om vad han skulle göra. En ko med trasigt ben gick inte att släpa med sig när man hade fienden i nacken. Han lossade repet om kons hals och så fortsatte de med de två som var kvar. Bengt hade fått trosskänslan i sig för länge sedan och sörjde över att tvingas lämna så mycket kött.

— Gå på då! Rör på spelet! Förstår ni inte svenska, koskrällen?

Han härmade far som alltid brukade tala till djuren, ibland ilsket, ibland kärleksfullt, men som om de begrep

vad han sa och skulle rätta sig efter det. Far menade, att ett djur hör på tonen vad det är man vill och ett husdjur är fött till att lyda. Precis som fältprästen sagt saknade djuren själ och hade ingen himmel att komma till. Deras uppgift var att vara till nytta för människorna som hade en själ och som kom till Gud den dag de dog om de förtjänat det.

Upp mot kullen gick det lite lättare eftersom marken var skrovlig och gav bättre fäste för klövarna. Bengt tog till ett knep som en finne lärt honom första tiden i trossen. Man fattade tag om kons svans och vred om den tills djuret kände smärtan. "Kon tror att den ska tappa svansen och det vill ingen ko göra. Den kan springa tills den stupar för att behålla svansen", hade finnen förklarat på sitt sjungande språk. Men det var ett knep man tog till som sista möjlighet eftersom kon kunde bli som tokig och sparka vilt åt alla håll. Nu lyckades det ganska bra. Den första kon ryckte till med huvudet och började galoppa nästan som en häst och den andra kon måste följa med.

— Bra, Bengt! Vrid ett varv till!

Men kon orkade inte mer än ett hundratal meter. Sedan stannade den och darrade i hela sin magra kreaturskropp. Den flåsåde och flämtade, och de stora ögonen tiggde om att bli lämnad i fred. Men var och en har sina plikter och Bengts var att tillsammans med far skaffa mat till svenska armén.

— Ta piken igen.

Det gick och den första kon började långsamt och darrigt att gå. Och där kom hunden springande! Den var stor och den var svart precis som Bengt haft på känn. Den stannade vid kon med det brutna benet och stormskällde och skuttade runt den i tron att det var fienden. Men om hunden var där innebar det att också hästarna var i närheten och efter dem de springande bönderna.

— Vad kan vi göra, far?

— Över kullen med dom illfänandes kriterterna. Har vi tur ser vi posterna.

Det måste vara så, far var känd att ha tur. Han hade överlevt Gustaf II Adolfs krig i Tyskland och sedan fått ett antal år hemma i byn. När det nya kriget kommit hade han genast blivit uttagen trots att han gjort sitt och hade ena höften skadad så att han svängde med underkroppen när han rörde sig. Han måste ha varit i livsfara hundratals gånger men alltid klarat sig, med Guds hjälp och tur. Unga pojkar som hamnade i trossen tog i honom med båda händerna för att hans tur skulle smitta av sig till dem och Bengt var stolt över honom. Ingen hade en far som var hård mot kulor och som var i ett sådant tursamt förbund med Herren.

Han hade aldrig sett far oroad. Lugna, bruna ögon och en djup röst som sa: "Det ordnar sig, pojken min. Allt är ställt till det bästa." Konstigt så ängslig han var nu. Det var något nytt och märkvärdigt och kändes i magen. Far fick inte kasta skrämmande blickar bakåt, för så gjorde inte den far han kände. Han ville uppmuntra honom men visste inte vad han skulle säga. Skulle han våga det oerhörda?

— Far, om vi... jag menar...

— Vad är det du hummar om? Sätt fart på dom fyrbenta skrällena istället.

— Om vi lämnade korna... vi skulle kunna springa lättare... ingen skulle mena att vi...

— Håll din trut, lymmel! Så länge vi har en chans till livhanken tillhör kriterterna svenska armén. Kom jag åt dig skulle jag banka vettet i skrovet på dig!

— Jag vet, far, jag vet. Men...

— Finns inga men. Om detta ska vi talas vid i lägret och du kan bereda dig på orrar. Vrid om svansen på kosatan igen. Jag önskar att du hade en svans att vrida om!

Knepet lyckades en gång till men bara för en kort stund. Far drog i repet så att Bengt kunde se blodet pulsera i ådern i tinningen. Själv tryckte han på, slog och stack och skrek fula saker till de två korna. Nu var de strax uppe på kullen, nu skulle de snart se posteringarna och ropa till dem, nu skulle vakterna rikta musköterna mot förföljarna, nu var de räddade...

Bengt såg hur far stannade upp och stirrade framför sig och hur hans läppar inne i skägget formade ord men han hörde inte om det var böner eller förbannelser. Vad var det han såg som gjorde honom så upprörd? Bengt släppte taget om kosvansen och sprang fram till fars sida. Han blev alldeles kall inombords.

En kort, brant slänt mot en smal remsa slätmark. Men efter det inga svenska posteringar, ingen räddning, inga människor att ropa till.

Framför hans ögon bredde en vidsträckt sjö ut sig, kanske var det ett fruset vattendrag till en av de otaliga floderna och bifloderna i Polen, och det skulle inte gå att komma runt. Stranden på andra sidan var omkring femhundra meter längre bort. Det fanns ingen annan utväg. Men för Bengt var utvägen stängd. Aldrig att han gick över isen!

— Far..., jämrade han sig.

— Få ner kouslingarna. Vi måste över.

— Jag stannar...

Han fick ett ögonkast som var så bistert att det kändes som ett piskrapp.

— Lyd eller jag gör mig olycklig på dig!

— Men far minns väl Erik och Nils...

— Jag minns det jag måste minnas. Allt står i Guds hand. Gör som jag säger!

Bengt svalde och svalde men måste lyda. Korna nästan rutschade ner för branten och fortsatte av bara farten över

strandremsan mot iskanten. Tankarna virvlade i hans huvud. Tö hade det varit så isen måste ha tunnats ut. Massor av vakar och råkar. Bara tanken på att sätta fötterna på isen kom honom att må illa.

Korna tycktes dela hans skräck för de vägrade att gå från fasta stranden till den glatta, jämna isen. Far röt åt honom att knuffa ut dem på isen och beslutsamt gick han först med repet och drog så gott det gick när det var halt under stövlarna.

Bengt knuffade och skuffade och till sist stod båda de råmande korna på isen. Far gick rakt fram utan att se sig om och Bengt fick kreaturen att följa efter.

Han ville inte titta neråt men blickarna drogs till isen. Den såg svart ut men det var vattnet under. Isen var som glas, och han kunde till och med se vajande växter i botten nära stranden. När de kom ut en bit blev det bara svart och han antog att där var det många meter djupt. Det knakade och brakade omkring dem och av kornas klövar sprack översta skiktet upp i ett mönster som spindelnät.

Från kullen kom rop och skrik. Hur många bönder kunde det vara? Ett tjug i alla fall, beväpnade med högafflar, klubbor, yxor och knivar. En trupp ryttare red ner mot stranden och stannade där. De var beväpnade med lansar som var polska ryttares sed. Ingen hade skjutvapen. Ett befäl gav en soldat till häst en order och soldaten hoppade av hästen och skyndade ut på isen en bit, men den gav vika under honom och han sjönk ner till låret i det iskalla vattnet innan han kunde ta sig tillbaka.

Soldaterna vågade inte förfölja dem utan fick nöja sig med att vråla hatfyllda ord och kasta stenar men de var för långt ut på isen för att bli träffade. Bengt såg hålet där soldaten trampat igenom. Iskanten i vaken såg så tunn ut att lillfingernageln skulle räcka att mäta upp den med.

Under svart och djupt. Andra stranden så långt borta att den befann sig i en annan värld. En av korna trampade ner med en framklöv men far drog upp den igen i repet. Bengt vågade knappt andas och han var räddare än kreaturen. Det här skulle aldrig gå väl. De var dödsdömda!

2

Händelsen med Nils och Erik upptog alla hans tankar, han mindes varenda gest, varenda min, alla skriken. För fyra år sedan, också i februari, hans äldre bröder ville ha med honom ut på isen för att fiska. Han hade inte velat eftersom han var rädd för isar men de hade hånat honom och kallat honom fegling och harkrank och att det aldrig skulle bli karl av honom och till sist hade han följt med.

Nils var äldst med sina sexton år och Erik tretton. Han själv nio. Bröderna hade roligt åt hans tassande över isen. Själva stampade de sig fram för att visa att isen skulle hålla ett helt regemente och att han var dum och barnslig och egentligen borde stanna hemma och krypa under kjortelfällen på mor. De var inte elaka men de tyckte om att reta honom. Mitt på sjön skulle de fiska och visst förstod Bengt att de måste ha fisk till hushållet men han föredrog den torkade som man slapp ta sådana risker för. Att vatten kunde frysa till is var en gåta för honom. Vatten var ju vatten. Kastade man en sten i det försvann stenen och det blev bara några ringar efter den som flöt ut och försvann.

Nils gnuggade sina händer för att få lite värme i dem och kommenderade Bengt att hämta yxan som låg på släden. "Du kan börja hugga upp isen", sa han och flinade brett. Bengt fick inte fram ett ord utan kunde bara skaka på huvudet. Hugga i vatten... Det var bara inte möjligt. När Nils höjde armen låtsades han först några gånger och hejdade eggen strax innan den nådde isen. Erik skrattade men Bengt skrek: "Gör det inte!" Han hade en föraning om

något otäckt men han var för liten, för obetydlig, för att någon skulle bry sig om det.

Så log Nils brett mot Erik och Bengt och samlade krafterna till ett riktigt hugg. Yxan tog med ett sjungande i isen, stannade där ett ögonblick och så plötsligt försvann den ner i djupet. Hålet vidgades på en gång och Bengt såg hur Nils fäktade med armarna men han kunde inte behålla balansen utan föll med ett tungt plaskande i den stora vaken som bildats på några ögonblick.

Erik rusade fram för att hjälpa sin äldste bror och Bengt skrek allt han orkade: "Låt bli!" Erik kastade sig ner på isen, hasade sig fram mot vaken och sträckte ut armen. Men isskorpan brast under honom också. De bara försvann. Fanns inte mer. En hand som sträcktes upp ur det kalla vattnet som en sista vinkning och därefter krusades ytan av den svaga vinden som om ingenting hade hänt. Ingenting kunde han göra.

Han hade inte ens vågat springa mot säkerheten. Han kröp tillbaka över isen och grät hela tiden och var så sjuk av rädsla att han kräktes. Men han vågade inte stanna upp utan kröp vidare i det han kräkts upp och mådde ännu mera illa. Mor och far var båda i stugan och arbetade. De tittade upp när han kom in och pekade mot sjön och försökte få fram något vettigt, men det blev bara: "Dddddärute... det blev... Nils och Erik..." De förstod. Det räckte. Glansen i deras ögon slocknade. Sedan dess var far mer inbunden och mor mer tystlåten.

Han hade svurit på att aldrig under några omständigheter gå ut på en is igen men här var han nu — långt ute på en tunn is i ett främmande land och den där känslan att något otäckt inte gick att undvika grodde och växte i magen på honom. Far var den ende som hade kunnat få honom till detta, far som hade tur, far som klarade sig ur alla svårigheter. Han drog i repet och korna

mer hasade än gick och Bengt såg hur den stela höften gjorde vida svängar.

Ett skott brann av och kulan visslade förbi dem. Far brydde sig inte om det men Bengt vände sig om. Några polska soldater ur fotfolket hade kommit till ryttarnas hjälp. De hade satt stödhakarna i marken och lutade muskötpiporna i dem för att kunna sikta bättre. Situationen blev värre och värre. Far och han var för långt ut för att träffas av stenarna men inte alls för långt bort för goda skyttar. Den som hade skjutit iväg kulan arbetade intensivt med att ladda muskötan igen medan den som skulle skjuta siktade noga för att inte slösa med kulor. Bengt kröp ihop och försökte göra sig så liten han kunde och pep:

— Far... dom skjuter... huka er, far...

Men far hörde inte eller ville inte höra. Han slog repet om midjan för att få mer kraft att dra djuren. Korna hade blivit ännu mer skrämde av skottet och stångade och vrenskades och råmade i ett. Ännu ett skott brann av och kulan träffade den främre kon i halsen. Den vacklade till och blodet sprutade ur det öppna såret.

— Släpp repet, far! tjöt Bengt.

Far ville inte och han såg sig inte ens om, som om han ville demonstrera för hela jorden att Danning Nilsson var odödlig och inte brydde sig ett dyft om vad polacker sysslade med. Bengt släppte den bakre kon och försökte komma runt djuren för att nå far men i iveren halkade han och kanade iväg ett tiotal meter.

— Far! Far! Släpp repet! tjöt han i falsett.

Och äntligen reagerade han och stannade upp.

Han tittade ilsket på sonen som försökte ta sig upp från glansisen och röt som bara han kunde ryta:

— Leker du? Är du en sådan idiot?

— Hör du inte far, att...

— Vi måste över. Kan du inte få in det i skallen ska jag banka in förstånd i den när vi kommer fram till lägret. Skynda på!

Bengt kom upp på knä. Kon hade nu tappat så mycket blod att den inte orkade lägre. Den föll med en duns på isen. Genast bildades stora sprickor och när kon sprattlade till en sista gång brast isen under den. Far insåg för sent vad Bengts varningar inneburit och försökte göra loss repet men den tunga kokroppen drog ner honom i vattnet. Den bakersta kon sögs också ner i vaken.

Jesus, vår frälsare, hjälp oss nu... Har du makten så visa den i detta ögonblick... Bengt hulkade och sprang runt vaken mot den plats han såg far simma under isen med kraftiga tag.

— Åt fel håll, far, ni simmar mot fördärvet!

Far fick inte av repet i det kalla vattnet trots att han slet i knuten med allt styvare fingrar. Bengt hasade mot honom och högg med piken men isen måste ha tjocknat just där för det blev inte mer än spetsiga märken på ytan.

Den döda kon vände klövarna uppåt och kroppen sjönk mot botten, den andra kon gjorde några spretiga rörelser med benen och så var också den död. Kroppen tycktes svullna i vattnet och magen blev rund och juverna fyllda. Med klövarna uppåt sjönk den sakta ner i det svarta, okända. Far var fortfarande uppe vid vattenytan under isen men gav upp, han orkade inte kämpa längre. Istället vände han sig sakta om i vattnet så att Bengt kunde se honom rakt i ansiktet. Skägget stod ut som en mörk kvast och ögonen rörde sig för att söka fästa blicken.

— Far! Jag hugger hål... Strax är det klart... Far, stanna hos mig!

Han kämpade med piken och det gick hål men inte mer än att spetsen trängde ner i vattnet. Fars läppar rörde sig som för att säga något och Bengt lyssnade med örat intill

isen samtidigt som han högg och högg med piken. Fars ord kunde inte tränga genom och han tog sin hemlighet med sig. Han vände upp blicken på ett underligt sätt och händer och armar gled ut åt sidan så att de såg ut som tvärbalkar i ett kors och kanske han hade anbefallt sin själ i Herrens hand. Djurkropparna drog honom sakta ner i djupet och hans kropp blev ett med det svarta. Bengt kunde inte se honom mer.

Återigen ekade ett skott och det var ämnat för honom. De var inte nöjda med att båda korna var döda och att hans far var död, de skulle ha honom också. Fars ord rann till i medvetandet: "Det egna livet är det värdefullaste som finns. Det finns tillfällen när man måste riskera det men man får inte slåss mot det som inte går att slåss mot." Han hade sin plikt mot mor nu och mot trossen och mot kungen och mot sig själv. Ingenting han gjorde kunde väcka far till livet igen. Far hade varit en krigare och en krigare har döden till ständig granne.

Han måste längre ut på isen, mot andra stranden, där kulorna inte nådde honom. Bengt tog av sig de halmfyllda lappskorna som höll värmen så bra. Bäst var att springa i sockorna, de gick inte så lätt igenom den farliga isen. Han sprang och varje steg kylde men snart var han så långt borta att han var utom räckhåll för kulorna.

Men längre ut fanns det strömmar och isen knakade och småsprack. Bengt andades flämtade och svett och tårar blandades på kinderna och frös till is av den råkalla vinden. Han såg en stor, mörk öppning, en jättevak och han måste göra en vid halvcirkel runt den och han kunde uppfatta att där var en berghäll strax under ytan.

Var fanns far nu? Hans kropp var förstås nere på botten med korna, långt långt nere i det svarta djupet, men var fanns far själv? Det som var hans själ, hans ande? Nog borde Gud ta emot honom. Far hade inte varit en ond man.

Visst hade han dödat många människor men det hade ju varit i krig och prästen hade sagt att då var det tillåtet. Det som var ett av Guds tio bud som Moses skrivit upp på stentavlorna, det att man inte fick döda, gällde inte när det var krig. En människa upphörde liksom att vara människa när han var fiende. Tankarna virvlade runt i huvudet medan han sprang över den bågande isen. Strumporna var genomblöta och fötterna domnade av kölden men detta var enda sättet att lura den tunna skorpan av is.

— Gud, ta far till dig! snyftade han. Att far gett honom stryk många gånger räknades inte. Ett par ordentliga orrar ibland så att kinderna svullnade, risbastu så att han hade svårt att sitta, en hurril så att det dånade i skallen som av kyrkklockor betydde ingenting, det hade varit för hans eget bästa och inte gjort i ond mening. Hur skulle man lära sig vad som var rätt och fel om inte kroppen fick veta vilka vägar man inte skulle beträda? Den stackare som aldrig fått en örfil lät sig gärna lockas av djävulen. Far... Tårarna flödade så att det blev svårt att se. Far med sina hårda, straffande händer och sina milda, förlåtande ögon.

Ett par skott ekade men det var inget att bry sig om längre. Ingen kunde träffa på det avståndet. Och om så vore att han fick en kula i sig. Då skulle han förena sig med far. Det skulle han nog göra ändå. Aldrig att han kom levande fram över denna hemska och lömska is. Den hade tagit hans äldre bröder och hans far från honom. Den tog snart honom också. Hand i hand med far skulle han stå inför Guds stränga och dömande ansikte. Själv var han inte ond, vid tretton års ålder hade han inte hunnit med att bli ond. Några elaka saker hade han väl gjort men inte kunde han dömas till helvetet för det. Men man visste aldrig med Gud. Han krävde så mycket och man måste lyda in i minsta detalj annars kunde man bli en förtappad. Prästen hade sagt...

En fot rände genom isen och han trampade ner till knäet innan han fick upp den genom att kasta sig omkull och rulla flera varv. Han ville inte dö än! Far, gå själv, vänta inte på mig! Jag vill leva, vem ska annars ta hand om mor?

Plötsligt och utan att han märkt det blev det kullrigt under fötterna och han såg frusen lermark med stelnade grästuvor. Kunde det vara sant? Var han åter på fast mark? Han borde tacka Gud för det men det fick vänta. Nu först kände han hur kalla och stela fötterna och underbenet som varit nere i vattnet var. Han satte sig på marken och tog på de halmfyllda lappskorna och knöt ihop remmarna. Det var knappt han förmådde resa sig igen. Att sörja far fick anstå.

Var han i fiendeland fortfarande? Eller nära det svenska lägret? Far hade visat riktningen och han hade bara att följa den. Även efter döden visste far bäst. Han halvsprang med fötter som döda klumpar upp för en kulle. Med en ilning av skräck kände han att känslan i tårna var borta. Tänk om fältskären måste kapa alla tårna? Kanske till och med båda fötterna? Förfrusna lemmar gav kallbrand och då ruttnade man och luktade förfärligt illa innan man dog.

— Halt!

Två soldater med gevären riktade mot honom kom fram bakom en klippa. Hårda ansikten med höga kindknotor och svart hår under karpusen. Finnar från svenska armen! Lite svenska borde de förstå även om ingen av dem var befäl.

— Bengt Danningsson från trossen. Min far är... var...
Danning Nilsson, trossmästare.

De såg på honom från topp till tå, höjde bössorna och nickade åt honom att fortsätta. Livet var i alla fall räddat, sedan fick man se hur det gick med fötter och tår. En sak i taget, alltid en sak i taget hade far lärt honom. Han sprang förbi en yttre försvarsring men där brydde de sig inte om honom alls och efter en stund var han inne i det väldiga armélägret. Där hade man legat i flera veckor eftersom

kungen ännu inte bestämt sig för nästa steg. Bengt skyndade längs ena kanten och kom till förråds- och trossområdet och till marketenteritälten. Han såg mor på väg dit med ett par nyplockade gäss i famnen och hennes hår var fullt av små fjädrar och dun som fastnat under plockandet.

— Mor! Mor!

Hon stannade och han flög mot henne som för att söka skydd mot allt ont i denna världen men hon satte upp händerna för att hejda honom och han måste stanna utanför hennes famn. Hon slickade läpparna och frågade strävt:

— Jah? Was ist es?

— Mor, far har... har... drunknat... med ett par kor... jag tror att jag har förfrusit tårna...

Hon blinkade till men inte en min rörde sig i hennes väderbitna ansikte och hon knyckte med huvudet mot ett av koktälten och tog nytt tag om gässen som höll på att glida ur greppet.

— Sätt dich vid elden. Av med dina Strümpfen. Håll fötterna nära Feuer. Ich komme gleich.

Bengt gick in i tältet. Där var många grytor på elden i eldstäderna men nästan ingen rök eftersom tältet hade många små rökhål i taket. Längst in i tältet höll en eld på att brinna ut och där satte han sig på golvet och tog av skor och strumpor och placerade fötterna så nära hettan det gick. Han kände sig så utmattad och trött att han trodde han skulle kunna sova i en vecka. Ögonlocken blev tunga och värmen från elden spred sig skönt i kroppen.

Mor kom in och satte sig bredvid honom men hon sa ingenting på en lång stund. Han vaknade till. Hon lutade sig mot honom och gav honom en kram och en kyss på vardera kinden. Det var mycket överraskande, hon var inte den som var ömsint i onödan. Hon stirrade in i den tynande

elden och när hon talade var det nästan enbart svenska ord hon använde, kanske för att hedra den döde mannen som aldrig kunnat lära sig hennes språk.

— Så min Danning är tot. Han var en gut man. Und mycket brav, en modig karl. I nitton år var vi gifta. Vi träffades i det förra kriget i Tyskland när ich var i trossen. Bara sexton år var jag när din Vater ville gifta sig med mich.

— Jag vet det mor, svarade han med låg röst.

Hon verkade inte höra honom, hon var försjunken i sig själv och minnena av sitt liv med mannen hon varit gift med. Först hade de inte ens kunnat tala med varandra men det var hon som fått lära sig hans konstiga språk.

— Elva barn fick vi. Flera Kinder levde bara några dagar eller veckor. Ich minns en liten Tochter... hon var så söt. Två år fick hon bli innan Gott kallade henne till sich. Febrar och sjukdomar. Drunkningar. Nu är det bara ich och du.

— Ja, mor. Bara du och jag. Och jag ska ta hand om dig. Inte heller det hörde hon.

— Ich, Helga Danningsson, har haft ett gut liv med honom. En riktig karl! Till och med i det verdammte Helsingland kunde jag härda ut därför att han var den han var. Ich var glücklich när det nya kriget kom så jag fick lämna byn med alla dumma Menschen där.

Hon reste sig och suckade.

— Att sitta här mit sorgen gör ingen nytta. Har att fortsätta mitt värv. Ta på torra Strümpfen.

Hon gav honom strumpor och lämnade koktältet och han följde hennes kraftiga men ändå smidiga gestalt med blicken. Rak i ryggen brukade hon vara och var det nu med. Bengt kände med fingrarna på varje tå. Han kunde röra dem och när han nöp i dem gjorde det ont. Han tog på strumporna men lämnade inte den sköna eldstaden utan

drog upp knäna och la huvudet mot knäna. Så brukade soldater sova när de inte kunde ligga på varmt underlag.

Och sömnen kom på ett behagligt, svävande sätt, som att känna hur kroppen förlorade tyngd. Han gled bort i sömnen, bort från tältet och lägret och Polen. Inte ens bilden av far under isen störde utan fars ansikte såg istället vänligt och gott ut fast han var nära döden. Hade inte munnen format: "Ta hand om mor" där under isen? Svävade och gungade, han gled och gled, han blev en fågel med orörliga vingar högt uppe nära molnen.

En våldsam spark i sidan väckte honom. Han tittade förskräckt upp och mötte Helmer Pärssons ilsket sura ansikte. Ett sabelhugg hade gjort ett långt streck i hans panna och över hans kind och gjort honom blind på ena ögat. Men det hade inte berott på ärofull strid mot fienden utan på att han stupfull en gång råkat i slagsmål.

— Du har inte tillstånd att sova nu! röt han. Upp och gör skäl för ditt bröd annars delar jag dig i två stycken och matar hästarna med.

— Men jag har förlorat far i dag och jag är så trött eftersom vi var långt borta när...

— Håll din lilla fula trut!

Helmer lutade sig ner över honom och mitt i ilskan och surheten verkade han också belåten över något som Bengt inte kände till.

— Jag vet att far din drunknat. Äntligen har den lopphunden fått sitt. Jag är utsedd till trossmästare efter honom och du har att lyda mig. Och det ska jag säga dig, ditt lilla as...

Han gav honom en spark till i sidan och sa hest långt ner i halsen:

—... att jag ska göra livet till ett sådant helvete för dig att du önskar att du hade drunknat du med!

3

En tredje spark fick honom på fötter och den följdes av ett par örffilar av valkiga nävar. Bengt kunde inte förstå varför Helmer var så ilsken. Om ens far dog hade man väl rätt att få vara i fred en stund. Han kände Helmer som en som strök omkring och blängde under lugg på folk. Han hade varit ledare för lastning och lossning av foder till ett par kompanier och Bengt hade hört att han höll ett hårt regemente. Samtidigt smilade han uppåt, bockade djupare än vad han behövde och smickrade så grovt att den smickrade borde ta avstånd från överdrifterna, men som Bengt hört far mumla en gång: "Stora ord och fett fläsk fastnar inte i halsen."

Han måste ha ilat till överste trossmästaren genast han hört att far dött och erbjudit sina tjänster. Överste trossmästaren som alltid var jäktad och som avskydde bekymmer hade säkert sagt ja utan vidare för att slippa befatta sig med saken.

— Vad... vad ska jag göra? stammade han.

— Ta reda på hur många tunnor dricksvatten vi har. Och jag ska ha klart besked innan fan hunnit blinka tre gånger annars ska jag randa ryggen din på alla håll så att den blir rutig.

— Men, vem ska jag...

Pang, en ny örffil och Helmer röt så att det slog lock för andra örat:

— Ut och arbeta innan jag sparkar dig runt lägret!

Bengt smet ut. Det gjorde ont i kroppen efter sparkarna och kinderna glödde efter orrarna, men sådant gick över

och man fick glömma utan att bli olycklig. Värst var om detta skulle bli en daglig vana. Han visste andra trosspojkar i andra trosslag som haft otur med sina trossmästare och sett ut som om de bar hela jorden på sina axlar. Nu verkade det som om han skulle hamnat i samma förfärliga situation. Han stötte ihop med mor igen. Han berättade om sitt uppdrag och hon svarade tvekande:

— Fråga adjutant Halling. Han vet alles.

— Var hittar jag honom?

— Någonstans.

Hon upptäckte hans rödsvullna kinder och utbrast:

— Vem har schmellt dich i ansiktet denna Tkg då din Vater är tot?

— Den nye trossmästaren efter far. Helmer Pärsson.

Mor snörpte på munnen så att den liknade ett russin och rynkade pannan.

— Ach, denne eländige karl!

— Känner mor honom nära?

Mor snörpte ännu en gång på munnen och nickade.

— Jah, ich kenne honom. Han ville gifta sich med mich men ich valde Danning. Det förlät han aldrig. Danning vågade han inte peta på men dich törs han. Han hatade Danning. Ich ska be till Gott för dich. Det är alles ich kan göra.

Det var sant. En änka till en trossmästare hade inget att säga till om, hon var värd det arbete hon kunde utföra men inte mer. Ingen lyssnade till henne och om hon skulle komma och klaga på att hennes pojke behandlades illa skulle hon bli utskrattad och kanske körd från lägret för uppvigling. Bengt skyndade ut i lägerområdet för att hitta adjutanten Halling.

Armélägret bestod av en väldig samling vagnar för olika ändamål och var uppdelat i olika områden. Avgränsat var soldaternas kvarter; infanteristerna, kavalleristerna,

artilleristerna, grenadjärerna och alla andra stridande enheter. Hästarna tog stallfolket hand om. Bengt förmodade att Halling var inom trossens område, där gränserna var flytande mellan de skilda verksamheterna.

Eftersom det inte varit något slag på över en vecka ägnade man sig åt reparationer och förberedeiser. I regementssmedjan glödde elden, och smederna och lärlingarna stod med nakna överkroppar och hamrade på städet. Bengt tyckte att det såg en smula otäckt ut, som en bild som prästen målade upp av helvetet. Hjulmakarna gick tillsammans med vagnmästarna igenom skicket på alla hjul, och de som var spräckta byttes ut mot nytillverkade.

Det slog gnistor från svarvarens vagn när han och gesällerna svarvade nya delar till kanoner och andra vapen. Sadelmakarna lagade sönderskjutna och huggna sadlar eller tillverkade nya, remsnidarna skar till seldon, repslagarna tvinnade rep på den långa repslagarbanan som var svår att snabbt plocka ner vid flykt, sågarna och lådmakarna sysslade med snickeriarbeten och timmermännen tog hand om byggandet av palissader eller tillfälliga trähus. Kardusbindarna arbetade försiktigt så att krutet inte skulle explodera, men ibland tjöt de varningar för att roa sig själva och skrämma omgivningen. De av alla älskade bryggarmästarna och deras gesäller tillverkade öl, ett starkt och gott öl utan bismaker.

Det var aldrig tyst. Folk svor och skrek åt varandra. De som hamrade lät hammaren gå för fullt för att visa att man var i full verksamhet. Tyst var det bara när den fruktade profossen — han som hade den rättsliga makten i lägret, som utmätte domar och bestraffningar — passerade med sina vakter. Profossen bar en guldstickad mössa med plymer och i handen svängde han en förgylld yxa som tecken på sin makt.